

Én nem tudom, hogy a puha diktatúra, a kádári konszolidáció idején féltek-e bizonyos magyar értelmiségiek. Sokfelé jártam az országban az idő tájt, sokfelét láttam, hallottam és olvastam, em-

(mitől kell félnünk...) lékezetem szerint félelemről nem esett szó. Talán

azért, mert a legrosszabb: a szabadság elvesztése már rég bekövetkezett? Talán azért, mert a legjobb: a vélemények szabad áramlása egyáltalán nem érintette a magyar értelmiségi köröket? Talán azért, mert ha a baloldal van hatalmon, akkor senki sem mer félni?

Azt hiszem, elértünk a kérdések kérdéséhez: kell-e bátorság a félelemhez? Ha visszatekintünk az elmúlt időkre, azt kell látnunk, hogy a lappangó, lopakodó, látens, leírhatatlan jobboldali veszélytől a legeslegbátrabb magyar értelmiségiek rettegetek. Együtt, kéz a kézben az antagonisták: az **Eörsik** és Kovácsok. Ők igenis mertek félni. A magyar értelmiség legjobbjai, a „százszor bátrak és viharvertek” még *Kövér Lászlótól* is mertek félni. Csak a gyáva nyulak, hitvány cenkek néztek merészen a jövőbe, így akarva a balsors elől kitérni. A jobboldali kormány klienseiben sosincs legendó kurázi a félelemhez.

De a férfiak, mint mondtam, az **Eörsik** és Kovácsok, s epigonjaik hihetetlen lelkierővel vállalkoztak a félelemre. Nem rendítette meg őket a GDP gyors növekedése, hőrozként féltek és féltek és féltek: a tűzijátéktól, a happy endtől, a Szent Jobbtól és a Szent Koronától, az infláció csökkenésétől, a szlovákok és románok neheztelésétől, aztán meg – bizonyítván, hogy egymással szöges ellentétben lévő dolgoktól is félni lehet – az országot előzőnlő képzetlen „szőröstalpúaktól”, de legesleginkább *Orbán Viktortól*,

különösképpen akkor, amikor *Kövér Lászlóban* manifesztálódva ironizálni támadt kedve.

Akinek nincs vér a pucájában, az retteg a félelemtől. Még bejteni sem mer, hiába fenyegetik. Pedig ősi magyar igazság, hogy jobb félni, mint megijedni. A kiadós ijedtség sem rossz, bár ahhoz több külső segítség kell, mint a félelemhez. Félni lehet általában a jobboldaltól, ha erős, ha gyenge, ha bágyadt, ha attraktív. Félni merni abban a tudatban a legjobb, hogy az ördög általában nem alszik. A folyamatos félelem olyan, mint a házasság. Az ijedtség pedig, mint a szerelem.

Jelentsük ki, ne habozzunk: a legnagyobb bátorság nem is a félelemhez, hanem az ijedtség által kiváltott rettegéshez kell. Egy sikoly egy olyan helyzetben például, amikor valaki azt mondja: ha nincs eszem eresz alá állni, amikor esik az eső, akkor jobb felakasztanom magam, valóságos homéri tett. Juj, jaj, hú, ájvé, hú, sikoltsuk együtt: ez felakasztaná a fél országot. De mi nem félünk halálra rémülni. Ez, valljuk be magunk között, a bátorság paroxizmusa. Ez hasonló ahhoz, mint amikor valaki csapdát állít saját magának és más esik bele. (Ha ez nem egészen világos, ne engem hibáztassanak.)

Az az értelmiségi, aki jobboldali kurzus idején halált megvető bátorsággal sikoltozik, előbb-utóbb elnyeri jutalmát. Lehet, hogy csak négy évet kell várnia, lehet, hogy nyolcat vagy tizenkettőt. (Akkor kell ám igazán hősiiesen félni!) De az idő mindenképp eljő, s akkor a félelemtől vissza nem rettenő kitüntetést kap, Kossuth-díjat, miegyebet. És pénzt. Sokat. Akkor derül ki, milyen bátor: legyen bármily stabil, határozott a baloldali hatalom, fittyet hány és félelem nélkül behódol neki. (Titkon gondoljunk rá: olyankor fél félni.)

Legyünk büszkék rettenthetetlen rettegőinkre. Mindent egybevetve: ők azok, akik soha nem mennek fejfel a falnak. Hogy rossz volt-e nekik a Kádár-korszakban, amikor bármily bátrak voltak, nem féltek, én nem tudom...